

RAMÓN LULL

Phantasticus

Disputace klerika Petra s pošetilým Ramónem

Prolog

Stalo se, že se setkali dva muži, když se ubírali na Všeobecný koncil. Jeden z nich byl klerik, druhý laik. Klerik se zeptal laika na jméno a ten odpověděl: Ramón Lull.

Klerik řekl: „Ramóne, už dlouho jsem o tobě slyšel povídat, že jsi velký fantasta (*phantasticus*). Nuže, řekni mi, čeho chceš dosáhnout, když se ubíráš na tento Všeobecný koncil?“

Ramón řekl: „Mám v duchu tři věci.

První: aby pan papež a ctihodní kardinálové založili studijní kurzy, v nichž by se učila nejrůznější jazyky; aby tak ti, kdo je budou navštěvovat, vyšli pak do všech krajů světa a kázali Svatá evangelia podle všeho, co bylo stanoveno. A aby toto opatření pokračovalo, dokud všichni nevěřící nedosáhnou křesťanské víry.

Druhý: aby pan papež a ctihodní kardinálové založili jediný společný řád, který by spojoval všechny řeholní rytíře; ti by všichni zůstali v zámoří, dokud Svatá země nebude vrácena křesťanům, neboť tam porazí nepřátele.

Třetí: aby papež a jeho kardinálové nařídili, že omyly Averroa zaseté v Paříži mají být úplně vymýceny, protože kvůli nim trpí naše křesťanská víra mnohé škody.“

Sotva klerik uslyšel ta slova, propukl v hlučný smích. „Myslel jsem, že jsi, Ramóne, jen fantasta (*phantasticus*). Teď po tvých slovech vidím, že jsi nejen fantasta (*phantasticus*), ale vele-fantasta (*phantasticissimus*).“

Ramón řekl: „To je možné, ale opravdu si nejsem vědom svého fantazírování (*phantasias*). Vždyť věci, o nichž jsem mluvil, jsou nejen možné, a je žádoucí je uskutečnit, ale jsou i potřebné. Avšak možná jsi fantasta (*phantasticus*) ty, který pošetile (*phantastice*) propukáš v smích, aniž bys o mých slovech přemýšlel. Od chvíle, kdy ses stal klerikem, měl bys naopak věnovat svou pozornost věcem takové povahy ještě více než já, laik.“

Tehdy klerik zahrnul Ramóna mnoha urážkami a připojil výhrůžky. Ramón se vůbec nestaral o klerikovy urážky a hrozby, a řekl mu: „Kleriku, ty věříš, že fantasta (*phantasticus*) jsem já, kdežto já věřím, že jím jsi ty. Chceš tedy, abychom začali disputaci, a tak viděli, kdo je fantasta (*phantasticus*), a každý za sebe a ve svůj prospěch vyloží své důvody a disputace se uzavře na Všeobecném concilu?“

Klerik řekl: „Souhlasím!“

Tehdy řekl Ramón: „Ještě než vyložíme ony důvody, je především třeba, abychom se poznali, stanovili, co nazýváme fantazií (*fantasia*), a stanovili termíny a principy, k nimž se uchylujeme při formulaci svých důvodů. Dříve než zvolíme termíny, se mi však zdá vhodné, aby každý vysvětlil tomu druhému, proč ho považuje za fantastu (*phantasticum*), a vyloží svůj názor a důvod, který ho k tomu vede.“

Na ta slova si klerik pospíšil s odpovědí: „To se mi skutečně velmi líbí!“

„Prosím tě tedy, abys začal“, řekl Ramón.

Klerik tedy začal: „Můj otec byl chudý venkovan, a já jsem během svých studií musel skutečně žebrať o chléb. Když jsem si osvojil vědy, dostal jsem značnou prebendu a byl mi udělen titul v obou oblastech práva. Stal jsem se knězem-arcijáhnem, dosáhl jsem mnoha dalších výhod, obohatil jsem své venkovské bratry. A to je ještě málo: pomohl jsem jim, aby se stali rytíři, umožnil jsem svým sestrám uzavřít manželství se syny rytířů. Díky mně mí blízcí vystoupili z nízkosti do výše. Tito tři mladí studenti, které vidíš za mnou na koni, jsou mí synovci. Každému z nich jsem dal tučnou prebendu, teď bych rád vyzískal mnohé výhody od tohoto Concilu. Co ti mám říct o sobě? Důležité postavení (*praelatio*) mě pobízí, abych si

pospíšil na kurii, postavení, jež bych chtěl dostat a žít ve velké počtě. Vlastním mnoho koní, služebníků, pázat, kuchařů a – jak můžeš vidět – velmi mnoho oslů. Jím ze stříbrného nádobí. Mám velké bohatství a dělám nákladné útraty. Z toho, chceš-li, můžeš lehce pochopit, že nejsem fantasta (*phantasticum*), ale spíše člověk moudrý a rozvázný.“

Ramón řekl: „Poslouchal jsem tě a pochopil jsem, co tě vede k tomu, aby ses nepovažoval za fantastu (*phantasticus*). Dříve než ti odpovím, chci však říci pár slov o sobě, jako jsi to udělal ty. Byl jsem ženatý, měl jsem děti, byl jsem přiměřeně bohatý, zaujatý potěšením a věcmi tohoto světa. Rád jsem to vše opustil, abych mohl prokazovat čest Bohu a dobro druhým a povznést svatou víru. Osvojil jsem si arabštinu, víckrát jsem šel kázat saracénům a pro víru jsem byl vězněn, uvržen do žaláře a potrestán bitím. Namáhal jsem se 45 let, abych pobízěl církve a křesťanská knížata k dobru pro lid. Nyní jsem stařec. Jsem teď chudý, ale zůstávám na stejných ideálech a zůstanu až do smrti, jestliže mi to Pán dopřeje. Co dál? To vše se ti zdá fantazie (*phantasia*) nebo ne? To musí posoudit tvé svědomí. Abych byl upřímný, zdá se mi, že jsem pochopil, že tvé úmysly jsou fantazírování (*phantasticam*). Ostatně soudcem bude Bůh, který nemůže být ani nucen ani oklamán.“

Tehdy klerik a Ramón stanovili pět témat: 1. pojem fantazie (*phantasia*); 2. čtyři příčiny; 3. čest; 4. potěšení; 5. dispozice. Začneme jako první s fantazií.

I. Fantazie

Fantazie je druh, který obsahuje dvě oblasti: přirozenou a morální. Morální se dělí na dvě části: na fantazii přímou a uvážlivou (*discreta*) a na fantazii nepřímou (*obliqua*) a neuvážlivou (*indiscreta*). Fantazie přirozená se skládá z představ (*speciebus*), které rozum abstrahuje od smyslů a od obrazotvornosti, jejichž prostřednictvím vytváří vědění (*facit scientiam*). Fantazie přímá a uvážlivá je ta, jejímž prostřednictvím se člověk stává spravedlivým a prozíravým a získává další ctnosti. Fantazie nepřímá (*obliqua*) a neuvážlivá (*indiscreta*) je ta, kterou rozum uzpůsobuje své chápání ze špatných dispozic (*habitus vitiosus*), ne pravdivých, ale fiktivních.

Klerik řekl Ramónovi: „Dlouho ses namáhal, jak říkáš, a nic nebo málo jsi dovedl k výsledku. Z toho je dostatečně vidět, že jsi fantasta (*phantasticus*), protože jsi nedokázal dovést k výsledku to, co sis přál, a také protože se nepřestáváš namáhat, i když nikdy nedosáhneš cíle. Kdybys byl však uvážlivý (*discretus*), změnil bys cestu, na niž ses vydal, a rozhodl by ses získat něco pro sebe. Já uvážlivý (*discretus*) naopak jsem a byl jsem, protože jsem za krátký čas získal výrazné šlechtické počty a předčil tě.“

Ramón řekl: „Forma koná, jak ji směřuje materie. A poněvadž jsi světský (*mundanus*), našel sis mnoho světských (*mundanos*) spolupracovníků, abys získal světská dobra (*bona mundana*). Já jsem však zůstal sám, téměř nikdo se už totiž nestará o dobro veřejné (*bonum publicum*). Proto chápu, že jsi fantasta (*phantasticus*), neboť jsi udělal fantazírující (*phantasticam*) srovnání, a zároveň nejsi konsistentní, když jsi mi dal takovou radu.“

Klerik řekl: „V Bohu existuje pouze dvojí jednání, tj. chápání a milování. Ty však tvrdíš, že v Bohu je mnoho dalších jednání: činění dobrým, činění velkým, činění věčným, činění mocným (*bonificare, magnificare, aeternare, possificare*). Bůh ale nečiní dobrým sebe sama, neboť je dobrý, ani se nečiní velkým, neboť je velký, ale chápe sebe sama, neboť je pochopitelný, a miluje, neboť je milovatelný. Když tedy tvrdíš, že v Bohu jsou víc než dvě jednání, právem jsi fantasta (*phantasticus*).“

Ramón řekl: „Kleriku, ty o Bohu fantazíruješ (*phantasiaris*), pokud jde o chápání, mající v sobě souvztažné výrazy jako chápající, pochopitelný a chápat (*intelligentem, intelligibilem et intelligere*). Totéž platí o vůli, totiž milující, milovaný a milovat (*amantem, amatum et amare*). A tyto vztahy vyvozuješ formálně sám ze sebe. Ale jelikož zevnitř ze své dobroty nefantazíruješ (*non phantasiaris*) o činícím dobrým, činěním dobrým a činit dobrým

(*bonificantem, bonificatum et bonificare*), a stejně tak o dalších, neznáš skutky dobroty, velikosti a moci (*actus bonitatis, magnitudinis et potestatis*).¹ A proto jsi fantasta (*phantasticus es*). Copak nevíš, že Bůh Otec ze své dobroty plodí dobrého Syna, a to činěním dobrým (*bonificando*), a Otec a Syn současně ze sebe samých vydechují dobrého Ducha vydechováním (*spirando*)? Naopak ti říkám, že fantazií (*phantasiando*) má člověk chápat všechny božské úkony mysli (*rationi*) jako druhotné úkony, neboť všechny jsou stejné, když existují a konají vnitřně (*intrinsece*). Jinak by Boží chápání a Boží vůle byly vyšší a ostatní Boží úkony myšlení (*rationes*) nižší, což je nemožné. Znovu ti říkám, jelikož z téhož důvodu Boží myšlení (*divina ratio*) má svůj vlastní úkon (*proprium actum*), je to myšlení reálné, jinak by bylo fikcí. K tomu dodávám: právě proto, že mají úkony spolu působící a stejně, je možné dokázat Boží Trojici. A to jsem jasněji dokázal ve více knihách, které jsem již napsal.

Klerik řekl: „Ramóne, vím, že jsi napsal *Ars generalis*, jež má vyřešit každou otázku, ať se aplikuje na jakoukoli vědu. A protože to tvrdíš, jsi fantasta (*phantasticus*), neboť každá věda má své vlastní principy.“

Ramón řekl: „*Ars generalis* má ty nejobecnější principy, pod nimiž ostatní vědy mají principy podřízené (*subalterna*). Co je tedy divného, kdyby se tímto *Ars* mohly řešit otázky jiných věd, když všechny vědy se týkají ne částečného, ale univerzálního. A protože tuto podřízenost neznáš, jsi fantasta (*phantasticus es*).“

Klerik řekl: „Ramóne, vím, že jsi vedl disputace s pařížskými mistry v uměních a že svou filosofií, pokud se filosofií může nazývat, ses snažil je umlčet. Z toho je evidentně vidět, že jsi nejen fantasta (*phantasticus*), ale dokonce jsi skutečný blázen, protože jich je velký zástup, ale ty jsi sám.“

Ramón řekl: „Kleriku, je pravda, že jsem s těmi Pařížany disputoval. Ale disputace někdy postupuje podle názorů, jindy podle jistoty, neboli až k věci (*quoad rem*). Pařížské studium se však téměř spokojuje s názory. Já ve skutečnosti nedisputuji jinak než podle způsobu, jak je třeba chápat (*secundum modum intelligendi*), a až k věci (*quoad rem*), neboť poznatelné je předměte filosofie. A jelikož na mě útočíš a neumíš disputovat, ani nerozumíš způsobu disputování, jsi fantasta (*phantasticus es*).“

Klerik řekl: „Vím, že jsi řekl, že víra je dokazatelná (*probabilem*). A proto jsi fantasta (*phantasticus es*), neboť o Bohu není nic dokazatelné (*demonstrabile*), když nad sebou nemá příčinu a také protože není něčím definovatelným. Znovu tedy, kdyby víra byla dokazatelná, ztratila by se zásluha, jak je řečeno, že »víra nemá zásluhu u toho, jemuž lidský rozum poskytl přímou zkušenost«.²

Ramón řekl: „Připouštím, že Bůh není dokazatelným z příčin, avšak je dokazatelný z rovnocennosti (*aequipollentiam*) jeho důstojností. A když říkáš, že kdyby byl dokazatelný, ztratila by se zásluha (víry), odmítám to, pokud jde o vyšší přímou zkušenost učiněnou mimo smysly a představivost. Nižší zkušenosti nejsou z druhu víry, protože jsou objektivně z druhu smyslu a představivosti. A jelikož soudíš to, co neznáš, jsi fantasta (*phantasticus es*).“

Klerik řekl: „Ramóne, lidský rozum má dvojí úkon, věřit a chápat. Z toho nutně vyplývá, že chápe-li, nevěří, a naopak (věří-li, nechápe). A jelikož říkáš, že rozum ve stavu víry může chápat, říkáš nepravdu a fantazíruješ (*phantasiaris*), protože to není možné.“

Ramón řekl: „Na více místech jsem dokázal, že rozum ve stavu víry může chápat, svým chápáním existujícím níže a svým věřením výše, jako olej plovoucí na vodě. A nevíš, že Izaiáš řekl: »Jestliže neuvěříte, nepochopíte« (Iz 7,9)? A také averroista říká, že podle způsobu chápání (*secundum modum intelligendi*) je katolická víra nemožná, a přece je skutečně věřitelná. Ty argumentuješ stejně, a proto jako on i ty jsi fantasta (*phantasticus es*).“

¹ Ramón obviňuje Petra, že nezná pravou přirozenost Boží podstaty, která v souvztažných principech důstojnostech (dobrota,).

² Petr se odvolává na autoritu církevního otce Řehoře Velikého (*Homiliae in Evangelia*, 26, PL 76, 1197).

II. O čtyřech příčinách

III. O cti

IV. O potěšení

V. O řádu

Řád (uspořádání) je forma, jejímž prostřednictvím uspořadatel uspořádává mnohé věci za jediným cílem. Řád je dvojitý: duchovní a fyzický. Duchovní řád je jistě vyšší, neboť dává řád nižšímu, jako příčina dává řád svému účinku.

Ramón řekl klerikovi: „V Bohu existuje vnitřní řád, protože Bůh, co se týče své podstaty a svých plánů (*rationes*), je uspořádaný. Jako Bůh je hoden chvály (*praedicabilis*) spolu se svými plány (*rationibus*) a ony s ním, jak jsme řekli na začátku. Tento řád jinak může být tušen (i) z toho, co se týká božské Trojice, skrze niž je Bůh do té míry uspořádán, jak pokud jde o jeho vnitřní postoje (*suum intrinsecum agere*), tak pokud jde o jeho existenci, protože Bůh Otec rodí Syna tak dobrého, věčného a velikého, jako on je dobrota, velikost a věčnost. A totéž platí pro Ducha Svatého, který z obou vychází. Církev byla jistě založena proto, aby chápala, kultivovala, milovala tento nejvyšší a hluboký řád a sloužila mu.“

Petr řekl: „A proto se velmi raduji, neboť jsem byl vysvěcen (ordinován)³ a určen k úřadu tak vysokému a vznešenému.“

Ramón odpověděl: „To říkáš dobře, pokud ho ovšem nekorumpuješ. Ale prosím tě, zvaž toto: kdyby se nejvyšší řád v něčem mylil, takže by byl neuspořádaný, nestal by se snad tím nižší, čím více vynikal? Proto ti říkám, že pokud jsi v nesouladu s řádem (*inordinatus*), tím více sestoupíš v důstojnosti, čím vyšší byl stupeň, ke kterému jsi patřil díky svěcení (ordinaci).“

A řekl opět Ramón: „Petře, je devět andělských hierarchií, jak dobře víš. A přidělení do vyšší hierarchie je vznešenější než do oné nižší a tak dále, až k té nejnižší. Nejvyšší hierarchie je proto tím vznešenější, čím je bližší Bohu. A tak dále ty ostatní nižší po stupních. Z toho důvodu první hierarchie může být přirovnána k řádu papežů, neboť papež je první vikář, nejvyšší a nejmocnější. Druhá k řádu patriarchů nebo nějakému jinému nejbližšímu tomuto nejvyššímu a posvátnému knížectví. Třetí řádu arcibiskupskému, čtvrtá řádu biskupskému atd. sestupně až ke světskému duchovnímu s farností.“

Klerik řekl: „Ramóne, poslouchám tě rád, a tím víc se raduji, protože jsem arcijáhnem a doufám, že budu moci vystoupit na nejvyšší stupeň.“

Ramón řekl: „Můžeš (v sobě) živit tuto naději za předpokladu, že jsi uspořádán v úmyslech a mravech, abys tak mohl více sloužit Bohu. Ale jestli chceš stoupat, abys byl slavnější a abys povýšil své příbuzné, jsi mimo řád a fantazíruješ (*phantasiaris*), a čekají tě pekelné tresty, které budeš muset snášet bez konce.“

Klerik řekl: „Ramóne, nebyly snad živly a všechny jejich části uspořádány ke službě člověku, jako byl člověk uspořádán ke službě Bohu? A z toho se velmi raduji, protože jsem člověk, který se těší z výhod v Boží službě, a je mi dovolené ze všech se těšit v této službě.“

Ramón řekl: „Všechny nižší věci jsou, jak jsi řekl, ke službě člověku a on je zrozen ke službě Bohu. Jestliže tedy ty, člověče, nebudeš sloužit Bohu více než sobě samému, nebudeš respektovat řád a budeš fantasta (*phantasticus*), a to proto, že bereš z výše uvedených věcí nespravedlivě a neuspořádaně (*inordinate*).“

Klerik řekl: „Konstantin, římský císař, odevzdal říši církvi. Duch zase učinil lidi církve zbožnými a schopnými pochopit, že katolická víra je pravá a svatá.“

Ramón řekl: „Mluvíš pravdu, kleriku. Univerzální církev katolíků má totiž dva meče, jak je řečeno v evangeliu, totiž meč tělesný, tj. skutečnou zbraň, a meč duchovní, tj. vědu a

³ Vysvěcen, tzn. *ordinován*, což je slovo, kde také zaznívá „*ordo*“, řád.

zbožnost. Stačilo by, kdyby církev těmito dvěma meči přiměla všechny nevěřící na cestu pravdy. Kdyby papež poslal s druhým mečem k saracénům, Turkům a Tatarům vybrané lidi vědy, ochotné zemřít, aby, aby dokázali nevěřícím jejich omyly a pravdu svaté katolické víry, takže by sami nevěřící přistoupili na svatou lázeň znovuzrození. Kdyby však kladli odpor, tehdy by měl papež proti nim vytáhnout meč světský. Je dovolené a vhodné, když se nastolí tento řád (*talem esse ordinationem*), a kdo by byl v něčem proti tomuto řádu, byl by fantasta (*phantasticus*) a vinen, a proto také neuspořádaný (*inordinatus*).“

Petr řekl: „Ramóne, Bůh je všemohoucí všude a vždy a je také prvním uspořadatelem. Bůh nepotřebuje, aby papež, kardinálové a ostatní otcové svaté kongregace rozhodli na koncilu založit takový řád, protože když se Bohu zalíbí, přivede nevěřící zpět na cestu pravdy. Papeži, kardinálům a koncilním otcům se totiž zdá dostatečné, když dají řád křesťanům.“

Ramón řekl: „Čte se, že kdo hřeší proti Duchu Svatému, který je duchem univerzální dobroty, nedostane odpuštění za tento hřích (Lk 12,10). Ty však jsi podle mého zhřešil tímto způsobem, protože netoužíš po nejvyšším z dober pro křesťanství. Nevíš snad, že papež a kardinálové mají moc uspořádání vnitřního i vnějšího? Proto jestliže uspořádávají křesťany uvnitř, dělají dobře. Ale pokud venku nehledají ztracené ovce ani se nestarají o to, aby je přivedli k řádu, dělají špatně. A přesto, pokud nechávají nečinnou a neužitečnou moc, která jim byla svěřena, budou z toho muset skládat účet v den soudu. A já sám tě obviním, omlouvaje pak sám sebe, protože jsem měl mnoho promluv na Kurii o těchto tématech a napsal jsem o nich mnoho knih.“

Klerik řekl: „Pamatuji si, Ramóne, a velmi často jsem slyšel, že vznešená knížata, vypluli do zámoří, aby dobyli zpět Svatou zemi, a snažili se o to marně. Kdyby to, co chtěli, chtěl Bůh, okamžitě by to dovedl k zdárnému konci.“

Ramón řekl: „Je možné, Petře, že bojovali, aby dobyli Svatou zemi spíše pro sebe samé než pro Boha. Takový úmysl jistě není součástí uspořádání (*ordinationem*) chtěného Bohem, protože není uspořádaný. Kdyby totiž vyrazili s řádným (*ordinata*) úmyslem, ale trpěli nějakým nedostatkem (*aliquem defectum... passi sunt*), pokud jde o peníze, jídlo a věci tohoto druhu, neselhal řád (*ordo*) jejich úmyslu, a proto si získali zásluhu; ale chyběl řád (*ordo defuit*) papeži, kardinálům a dalším křesťanům, kteří je dostatečně nepodpořili.“

Klerik řekl: „Ramóne, vím o velmi mnoha kazatelích, jak Menších bratřích tak dalších řeholnicích, kteří se věnovali kázání saracénům, Tatarům a dalším nevěřícím, ale až dosud jsou plody jejich díla slabé.“

Ramón řekl: „Bratři, kteří se pustili do této aktivity, neznají jazyky nevěřících, a proto se k nim vydávají neuspořádaně (*inordinate*). Kdyby si však osvojili jejich jazyky v křesťanské zemi, pak by se k nim mohli vydat připraveni a sklídit hojné plody. Bůh totiž vždy pomáhá těm, kdo se pro něj svědomitě a uspořádaně snaží (*bona ordinatione*).“

Klerik řekl: „Ramóne, na světě není jiná církev tak dobře uspořádaná ke službě Bohu jako církev římská. Můžeš ocenit, co tvrdím, v kostelích, v nichž klerici uspořádaně slaví, uspořádaně zpívají atd.“

Ramón řekl: „Souhlasím. Přesto však, když mi povídáš o jistých klericích, kteří okamžitě mimo posvátnou budovu jezdí na koni s velkou pompou, hodují u prohýbajících se stolů a těží z velkých prebend? Zatímco Kristovi chudí prosí u jejich dveří. Zdá se ti snad toto uspořádání (*hic... ordo*) v souladu s tím, co mají klerici v kostele při slavení a při zpívaných hodinách? Teď se tě zeptám: je to správné uspořádání (*ordo... sit*), když dobrý člověk vědy má chudou prebendu, zatímco klerik jich má naopak mnoho a velkých, jak oni sami tvrdí, jsou tučné?“

Klerik řekl: „Ramóne, fantazíruješ (*phantasiaris*) a popichuješ mě těmito otázkami, a proto už s tebou nechci diskutovat.“

A tak odjel, a klerik s Ramónem se oddělili.

Ke slávě a cti Boží Ramón dopsal tuto knihu roku 1311 od vtělení Krista, našeho Pána.